

XVII. Yüzyılda Yaşayan Bir Sufî'nin Tasavvuf Karşıtlarına Verdiği Cevaplara Dair Bir Örnek: Ömer Fuadî'nin Türbenâme Risalesi

A Sufî Who Lived in the XVIIth Century is an
Example for the Answers Wich Were Given
to the Opponents of Sufism:
'Türbename' Pamphlet of Ömer Fuadî

Hamdi KIZILER^a

^aTasavvuf AD,
Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Karabük

Geliş Tarihi/Received: 06.06.2014
Kabul Tarihi/Accepted: 23.06.2014

Bu çalışma, "Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu"nda sunulan bildirinin makale haline getirilmiş şeklidir.

Yazışma Adresi/Correspondence:
Hamdi KIZILER
Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Tasavvuf AD, Karabük,
TÜRKİYE/TURKEY
hamdikiziler@karabuk.edu.tr

ÖZET XVII. yüzyılda yaşayan ve Şeyh Şa'ban Velî'nin halifelerinden ve Şa'baniye Tarikatı'nın yayılmasında önemli rolü olan Ömer Fuadî, şeyhinin mezarı üzerine bir türbe yaptırmak istemiştir. Tasavvufa ve tasavvuf ehline karşı olanlar bunu bir fırsat olarak görmüşler ve evliya kabirleri üzerine türbe yapılması, türbelerde kandil/mum yakılması, türbelerin devlet erkânı parasıyla yapılması, türbelerin ziyaret edilmesi gibi konulardan hareketle itirazlarda bulunmuşlardır. Ömer Fuadî, tasavvuf karşıtlarının eleştirilerine cevap vermek üzere Türbenâme adlı bir risale kaleme almıştır. Bu çalışmada, örnek olması bakımından XVII. yüzyılda yaşayan bir sufînin karşılaştığı itirazlar ve bu itirazlara verdiği yazılı cevaplar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Şa'ban Velî; Ömer Fuadî; türbe; tasavvuf karşıtlığı

ABSTRACT Omar Fuadî is one of caliphs of Sheikh Shaban-i Wali and lived XVIIth century, furthermore, he has very important role in the spread of Shabaniyya Sect. He would like to build a tomb for his sheikh. Those opposed to sufism and sufi followers saw it as an opportunity, and made objections about building tombs over the saint graves and visiting them, lighting lamps/candles in tombs. And building the tombs using Money from the state treasury. Omar Fuadî, in response to criticism from opponents of sufism, wrote a treatise called Türbenâme. In this study, in terms of an example, the objections faced and the answers given to those objections by a sufi who lived in XVIIth century were discussed.

Key Words: Şeyh Şa'ban Velî; Ömer Fuadî; tomb; opposition to sufism

Journal of Islamic Research 2013;24(3):137-45

Hayat serüveni boyunca insanoğlu akıl ve iradesi sonucu sahip olduğu özgürlüğü kullanarak birçok şeyi ya benimseyip kabul etmiş veya karşı çıkıp reddetmiştir. İnançlar, düşünceler ve olaylar, insanoğlunun beğendiği veya reddettikleri arasında yer almıştır. Tasavvuf düşüncesi de bundan nasibini almış, birçok insan tarafından benimsenip ilgi duyulduğu gibi karşı çıkanları da olmuştur. Üzerinde yaşadığımız Anadolu topraklarında bunun örneklerini görmek mümkündür.

Zaman içinde mutasavvıflar ile ulemanın dine ve insana bakış açıları farklılıklar arz etmiştir. Bu durum bir takım uyumsuzlukların doğmasına sebep olmuştur. Dönemsel farklılıkların getirdiği uyum ve uyumsuzluklar bir tarafa bırakılırsa özellikle Anadolu toprakları üzerinde ortaya çıkan ilk

ayrılık hareketi, XVI. yüzyılda Birgivi Mehmed Efendi (981/1573)'nin yönetime ve bazı mutasavvıflara karşı cephe almasıyla başladığını söylemek mümkündür.¹

Mezarlara türbe yapılması, türbelerde mum ve kandil yakılması, tekkelerde zikir, devran ve sema yapılması, bunların dinen caiz olmadığına iddia edilmesi gibi konularla ilgili başlayan tartışmalar, XVII. yüzyılda tekke ve medrese ayrılığını körüklemiş ve Osmanlı düşünce ve kültür tarihinde asırlar boyu sürecek olan bir ayrılık hareketini ortaya çıkarmıştır. Nitekim İstanbul'da Kadızâde Mehmed Efendi (1045/1635) adında bir vaiz ile Sivasî Tekkesi şeyhlerinden Abdülmecid Sivasî Efendi (1049/1639)'nin başlattığı çekişme (Kadıızâdeliler Hareketi veya Kadızâdeli-Sivasî çekişmesi), bunun en belirgin örneğidir.² Kadızâdeliler-Sivasîler meselesi XVII. yüzyılda İstanbul'da başlamış olmasına rağmen Anadolu'da da kendisini hissettirmiştir. Zamanla taraflar arasında özellikle ulema sınıfı amacını aşan tutum ve açıklamalar yapmış olsa da, söz konusu meselelerde mutasavvıflar mutedil bir yol izleyerek akla ve nakle dayanmışlardır.

Mutasavvıfların bir kısmı tasavvuf karşıtlarına sözlü mücadele verirken bir kısmı da bu mücadeleyi yazdıkları kitap ve risalelerle sürdürmüşlerdir. Tasavvuf karşıtlarına yazdığı bir risale ile cevap veren mutasavvıflardan biri de Şa'baniye Tarikatı³ temsilcilerinden XVII. yüzyılda yaşamış olan Deriş Ömer Fuadî (1045/1636)'dir. Fuadî, Şeyh Şa'ban Velî'nin mezarına yaptırmak istediği türbe üzerine ortaya çıkan birçok haksız dedikodu ve eleştirilere

cevap vermek amacıyla Türbenâme adıyla bir risale kaleme almıştır. Ömer Fuadî'nin risalede ele aldığı ve bunlara verdiği cevaplara geçmeden önce kısaca hayatı hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Ömer Fuadî, 966/1560 yılında Kastamonu'nun Musafakih mahallesinde doğmuştur. Çocukluk yılları Şeyh Şa'ban-ı Velî'nin sohbetlerini dinleyerek geçmiştir. Eğitim hayatına Kur'an-ı Kerim'i öğrenerek başlayan Ömer Fuadî, medrese eğitimi sırasında aklî ve naklî ilimlerin yanında Arapça ve Farsçayı da eser yazacak kadar öğrendiği geride bıraktığı otuz yakın eserden anlaşılmaktadır.

Ömer Fuadî, ilk önce Şeyh Şa'ban Velî'nin halifelerinden Abdülbaki Efendi (998/1589)'ye intisab etmiştir. Seyr ü sülükünü yaklaşık üç yıllık hizmetten sonra irtilal eden Abdülbaki Efendi'nin yerine geçen Muhyiddin Efendi (1012/1604)'nin yanında tamamlayarak hilafet almıştır. Muhyiddin Efendi'nin vefatından sonra Şa'baniye dergahının beşinci postnişini olmuş ve yaklaşık otuz üç yıl irşad görevinde bulunmuştur.

Ömer Fuadî, dergaha postnişin olduktan sonra yürüttüğü irşad faaliyetleriyle kalabalık kitleleri etkilemiş ve Şa'baniye Tarikatı'nın Kastamonu'nun dışına yayılmasına vesile olmuştur. Bu anlamda Şa'baniye Tarikatı'nın ikinci piri kabul edilmiştir. 1046/1636 yılında Kastamonu'da vefat eden Fuadî, Şeyh Şa'ban-ı Velî türbesinin içinde şeyhi Muhyiddin Efendi'nin sağ tarafına defnedilmiştir.⁴

Ömer Fuadî göreve geldikten sonra Şeyh Şa'ban Velî'nin kabri üzerine bir türbe yaptırmak istemiştir. Kastamonu valisi Kurşunluzade Mustafa Paşa ve I. Ahmed'in veziri Murad Paşa'nın kethüdası Ömer Kethüda'nın⁵ destekleriyle okunan dua ve kesilen kurbanlarla türbenin inşaatına başlanmıştır.⁶ Türbe inşaatı devam ederken Murat Paşa ölmüş ve yerine II. Osman'ın sadrazamı Nasuh Paşa geçmiştir. Nasuh Paşa göreve gelince Ömer Kethüda'yı katlettirmiştir. Bunun üzerine türbeye yapı-

¹ Ahmet Turan Arslan, *İmam Birgivi Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1992, ss.69-76; Ahmet Yaşar Ocak, "İbn Kemal'in Yaşadığı XV-XVI. Asırlar Türkiye'sinde İlim ve Fikir Hayatı", (*Şeyhülislam İbn Kemal Sempozyumu Tebliğleri içerisinde*), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1986, ss.33-35; Mustafa Aşkar, *Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s.35.

² Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tassüfe (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış; Kadızâdeliler Hareketi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XVI-XVII, 1-2 (1979-1983), 1983.

³ Şa'baniye Tarikatı, Şeyh Şa'ban Velî (975/1568)'ye nispetle bu isimle anılan Halvetiye Tarikatı'nın Cemaliye kolundan türeyen bir ekoldür. Tarikatın piri Şeyh Şa'ban Velî, Kastamonu'da doğmuş, irşad vazifesini burada sürdürmüştür. Ömer Fuadî gibi şahsiyetlerin bulunduğu birçok halife yetiştirmiştir. Bkz. Ömer Fuadî, *Menâkıb-ı Şerif Pir-i Halveti Hazreti Şa'bân-ı Velî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, no:478, (matbu Kastamonu 1294); Hüseyin Vassâf, *Sefîne-yi Evliyâ-yı Ebrâr fi Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü, No:2309, c.III. ss.385 vd; Bandırma Kadızâde Ahmed Münib, *Mir'âtü't-turuk*, Dersaadet, İstanbul 1306, s.36; Sadık Vicdanî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye*, Evkâf-ı İlmiyye Matbaası, İstanbul 1338-1341, ss.62-64.

⁴ Ömer Fuadî'nin hayatı için bkz. Ömer Fuadî, *Menâkıb-ı Şerif Pir-i Halveti Hazreti Şa'bân-ı Velî*, Kastamonu 1294; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, Tıbkıbasım, Ankara: Bizim Büro, 2000, c.I, ss.118-119; İlyas Yazar, "Ömer Fuadî", DİA, c.XXXIV, ss.61-63.

⁵ Ömer Kethüda, Şa'bân-ı Velî'nin talebelerinden Himmet Dede'nin oğlu olup Sultan I.Ahmed'in baş veziri Murat Paşa'nın dokuz yıl kethüdalığını yapmıştır. Bkz. Fuadî, *Türbenâme*, ss.145-146.

⁶ Fuadî, *Türbenâme*, s.148.

lan yardımlar kesilmiş, inşaat iki yıl boyunca durdurulmuş ve türbe harabeyle dönmüştür.

Bu aşamadan sonra devlet yardımına pek sıcak bakmayan Ömer Fuadî öncülüğünde halkın özellikle Şa'baniye Tarikatı mensuplarının yardımı ve o zaman Küre nahiyesinde kadılık görevinde bulunan Bolu ulemasından Akkaş Hibetullah Efendi ile dergâh-ı hümayun kapıcı başlarından Mehmed Ağa'nın destek ve gayretleriyle türbe inşasına yeniden başlanmıştır. Nihayet türbe 1020/1611 tarihinde tamamlanmıştır.⁷

Ömer Fuadî, Şeyh Şa'ban Velî'nin mezarına türbe yapımı ve ondan sonra yaşananları izah etmeye yönelik kaleme aldığı Türbenâme'yi yazma nedenini 'telif sebebi' başlığı altında şöyle açıklamaktadır: "Fuadî'nin meramı odur ki, âlimler, arifler, sultanlar ve zenginlerin değer verip övündükleri türbe binası, Şa'ban Efendi Hazretlerine nasip olmuş, Allah'ın izniyle yapılırken insanoğlunun istemediği bir durum ortaya çıkmıştır. Türbenin banisi Ömer Kethüda, Nasuh Paşa tarafından öldürülmüş ve türbe tamamlanamamıştır. Allah dostlarının hallerinden ve Allah'ın hikmetlerinden habersiz olan bazı kendini bilmezlerin bu konudaki haset ve kinlerinden dolayı şüphe, itiraz ve iftiralar ortaya çıkmıştır. Bu Türbenâme, onların itirazlarına yeterli cevap olması, zan ve şüphelerini tam anlamıyla yok edilmesi ve Hazreti Sultan'ın açık kerametlerini beyan etmesi için yazılmıştır."⁸

Türbenâme risalesi genellikle Ömer Fuadî'nin Menâkıb-ı Şerif Pîr-i Halvetî Hazreti Şa'bân-ı Velî adlı eseriyle bir arada bulunmaktadır. Eserin pek çok nüshası farklı kütüphane koleksiyonlarında mevcuttur.⁹ Bu çalışmada, Kastamonu Vilayet Matbaası'nda 1294 yılında basılan nüsha esas alınmıştır.

Günümüzde hala varlığını koruyan bu tür meseleler, esasen tasavvuf tarihi boyunca tasavvufa ve tasavvuf ehline karşı çıkma nedenlerinin en ba-

şında devam ede gelmiştir. O dönemde tasavvufa ve tasavvuf ehline kimlerin niçin ve nasıl karşı çıktıklarını öğrenmek için konuya muhatap olan ve kendini savunan bir mutasavvıfın bizzat kendi eserinden takip etmek, sosyo-kültürel açıdan da önemlidir.

TASAVVUF KARŞITLARININ YAPTIKLARI İTİRAZLAR VE ÖMER FUADİ'NİN VERDİĞİ CEVAPLAR

Tasavvuf düşüncesinin ortaya çıkmasıyla beraber tasavvufa ve tasavvuf ehline karşı çıkanlar da olmuştur. İslam dini içinde doğup gelişen diğer ilim disiplinlerine veya düşünce akımlarına göre en çok itiraz edilen ve eleştirilen alanlardan biri, tasavvuf ve mutasavvıflar olmuştur. Genel olarak tasavvuf ehli, düşünce ve uygulamalarını savunurken daha kuşatıcı ve hoşgörülü tavırlar sergilemişlerdir. Araştırma konumuz olan Ömer Fuadî de karşılaştığı eleştiri ve itirazları cevaplandırırken hiçbir şahsı veya zümreyi hedef almamıştır. Meseleleri kâmil veliye yakışır bir tarzda ele almış, samimi ve anlaşılır bir üslupla cevaplandırmıştır.

Şimdi İstanbul dışında Anadolu şehirlerinden Kastamonu'da tasavvuf karşıtlarına yönelik üstlendiği savunma misyonunun temsilcisi Ömer Fuadî'nin karşılaştığı meseleleri ve bunlara verdiği cevapları görelim.

TÜRBELERE KARŞI ÇIKMA

İnsanoğlu var olduğu günden beri peygamberler, devlet adamları, liderler, manevî önderler gibi toplumun değer verdiği kişilerin mezarlarına ayrı bir önem göstermiştir. Mekânlarının belli olması veya koruma amaçlı mezarlarının üzerine türbeler yaparak onlara karşı duydukları ilgiyi devam ettirmişlerdir. Bu durum, toplumların sahip oldukları kültür, din, inanç, örf, âdet, gelenek gibi farklı unsurlardan kaynaklanan sebeplerle ilgiyle beraber tepki de almıştır. Tasavvuf karşıtı olan insanların birçoğu tepkilerini mutasavvıfların mezarlarına yapılan türbelere itiraz ederek ortaya koymuşlardır.

Yukarıda kısaca temas edildiği gibi XVI. yüzyıl mutasavvıflarından Şeyh Şa'ban Velî'nin mezarına türbe yaptırmak isteyen dergahın şeyhi

⁷ Fuadî, *Türbenâme*, s.151.

⁸ Fuadî, *Türbenâme*, s.143.

⁹ Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, No: 3676/1-2; Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, No: 3679; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi, No: 1093; Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv No: 06 Mil Yz A 8508; Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba Bölümü, No: 297.7; Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, No: 4588; Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, No: 478; İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, No: 782.

Ömer Fuadî, o dönem İstanbul'da başlayan tasavvuf karşıtlarının itirazlarına Kastamonu'da karşılaşmıştır.

Ulemadan ve hakikati görmeyip inkar eden mutaassıp kimselerden bazıları, Ömer Fuadî'nin Şeyh Şa'ban Velî'nin mezarına türbe yaptırmasına karşı çıkmışlardır. Hatta Şeyh Şa'ban Velî'nin türbe istemediğini iddia etmişlerdir. Bu iddialarını o kadar ileriye götürmüşlerdir ki, Şeyh Şa'ban Velî'nin vefatından yıllar sonra devlet adamları tarafından gerçekleşen ve ölümle sonuçlanan bir olayı Şa'ban Velî'nin türbesinin yapımına ve dolayısıyla bizzat Şa'ban Velî'ye bağlamışlardır. Nitekim türbe yapımına destek olan Ömer Kethüdâ'nın sadrazam Nasuh Paşa tarafından Diyarbakır'da öldürülmesinden sonra Şeyh Şa'ban Velî'yi sorumlu tutarak şöyle demişlerdir: "Şa'ban Efendi türbe istemezdi. Şeyh Efendi gafletle binaya izin verdiği için Ömer Kethüdâ'nın öldürülmesine Şa'ban Efendi sebep olmuştur."¹⁰

Ömer Fuadî, hiçbir mutasavvıf için kabul edilemeyecek olan bu ağır ve çirkin iddianın kendi şeyhine söylenmesine ciddi bir tepki vermiş ve bu ifadelere karşı çıkararak uzun ve detaylı verdiği cevapta şunları dile getirmiştir:

"Ömer Kethüdâ hayatta iken ve türbe inşaatı devam ediyorken kimse her hangi bir ithamda bulunmamıştır. Merhumun ölümünden sonra malı hazineye devredilince ve dolayısıyla türbe inşaatı durunca bu tür mesnetsiz ve kasıtlı dedikodular başlamıştır. Bu tür mesnetsiz ve yakışsız ithamlar, öncelikle ulemadan ve kendini bilmez birkaç kişi tarafından başlatılmış, ancak daha sonra tasavvufu ve tasavvuf ehlini eleştiren, onların arkasından konuşan, hakkında dedikodu yapmak için onların hal ve hareketlerini gözetener de katılmışlardır. Ayrıca bu insanlar, evliyanın hallerini ve ariflerin sırlarını bilmeyecek durumda olan kesimlerdir. Bunlar tasavvuf ehlinin arkasından konuşmak, dedikodularını yapmak, onları kötülemek, ayıplamak için âdeta fırsat bulmuş ve kötü niyetlerini sergilemişlerdir. Oysa bu tür cehalet ve kötü niyetten kaynaklanan iddialar, Yüce Allah'ın levh-i mahfuzda

bulunan ilahî takdirini bilmemenin ve taassubun sonucudur. Şa'ban Efendi gibi bir sultana dini açıdan büyük günah sayılan adam öldürme suçu isnad edip büyük iftira atmışlardır. Halktan diğer insanlar ve hatta bu konularda hiçbir şey bilmeyenler bile bu kötü niyetli insanların anlamsız sözlerine uyup onların peşinden gitmiş ve dedikoduların yayılmasına sebep olmuşlardır. Öyle ki, halktan bir kesim bu türlü yaygaraları ve yalan-yanlış isnadlı sözleri kabul etmeye temayül göstermiştir. Bunun için Rabbânî ilim ve Hakkânî ilham ile yakîn ifade eden aklî ve naklî delillerle cevaplar vermek gerekmiştir.

Halkın bütününe bu hallerin hikmetini tam olarak açıklama ve itiraz ettikleri tasavvufi konulara yeterli cevaplar vermenin yanı sıra, bazı ihvan ve ilim meclislerinde dinî nasihatler ve ilahî hikmetler de açıklanmıştır. Bu meclislerde şeyhim Muhyiddin Efendi'nin Şa'ban Efendi Sultan'ın mezarının üzerine bir türbe yaptırmak istediği söylenmiştir. Ayrıca Hz. Rasûl-i Ekrem'in Veda Haccı sırasında Zeyd b. Sabit'e söylediği, 'gelecek yıl hac yapmak nasip olduğu takdirde Kâbe-i Mükerreme'nin bazı yerlerini imar etme' arzusu, aslında bu tür işlerin yapılmasının Müslümanlara ait bir işaret olduğunu da bildirmiştir. Zira Hz. Rasûl-i Ekrem o haccın Veda Haccı olduğunu ve bir sonraki yıl tekrar Mekke'ye gidemeyeceğini elbette biliyordu. Kâbe'nin bazı yerlerini imar etmek istediğini söylemesi, geride kalan Müslümanlardan bunu yapmalarını istediği içindir.

Şa'ban Efendi'nin türbe istemediğini iddia edenler, söyledikleri sözün doğrusunu, yalanını, mana ve hikmetini bilmedikleri ve sözün akla uygunluğunu düşünmedikleri için dünyanın kutbuna cesaretle iftira atmışlardır. Eğer Sultan'ın türbe yapılmasına rızası olmasaydı bu durumu mana âleminde kerametleriyle bize işaret buyururlardı."¹¹

TÜRBELERİN DEVLET ERKÂNI VEYA YÖNETİCİLERİN MALİ İLE YAPILMASI

Tasavvuf karşıtı olanlar, Şeyh Şa'ban-ı Velî'nin yaşadığı dönemde ve sonrasında mutasavvıfları eleştirmeye devam etmişler, onların mezarlarına

¹⁰ Fuadî, *Türbenâme*, s.151.

¹¹ Fuadî, *Türbenâme*, ss.151-153.

yapılan türbelerin sultan, devlet erkânı, yönetici, padişah, vezir, paşa vs parasıyla yapıldığını ve bunun dinimizce caiz olmadığını söylemişlerdir. Bu görüşlerini desteklemek için Şeyh Şa'ban Velî'nin türbesinin devlet adamlarının parasıyla yapıldığını iddia etmişlerdir. Dolayısıyla türbe yapımının doğru olmadığını ifade etmişlerdir. Bu iddialar ve söylemler, Ömer Fuadî'nin özelde üstadı Şa'ban Velî'nin türbesini, genelde de toplumun manevî liderleri için yapılan türbelerin savunmasına sebep olmuştur. Nitekim bu konuda şöyle demektedir:

“Devlet erkânı veya yönetici malı ile türbe yapmanın doğru olduğunun en büyük delili, bugüne kadar gelmiş geçmiş peygamberlerin ve onların sultanı Muhammed Mustafa (sav)’nın Ravza-i Münevver’e nin ve evliyanın mezarlarının üzerine inşa edilen türbelerin varlığıdır. Müslüman din âlimleri ile tarikat ehlinin geneli tarafından bu duruma itiraz edilmemiş olması ve hatta onların marifetiyle yapılmış olması, bu durumun doğruluğunun göstergesidir. Bu mesele, Müslümanlarca akl-ı selim ile ele alınıp üzerinde düşünülmüş ve insafla hareket edilmiştir.

Esasen bu açıklama, akli başında olanlara yeterince açık bir cevaptır. Zira Allah Teala peygamberlerini haramdan korumuştur. Eğer tasavvufa karşı olanların dediği gibi bu iş haram olmuş olsaydı o zaman, böyle bir durumun ortaya çıkmasına Müslümanlar izin vermezdi. Bu durumun ortaya çıkmasında bile gizli bir hikmet vardır. Bu gizli hikmete herkesin vakıf olması gerekli değildir. Sadece sır ve hikmet ehlinin vakıf olması yeterlidir. Peygamberlerin sultanı ‘Ümmetim dalalette birleşmez.’¹² buyurmuşlardır.”¹³

Şeyh Şa'ban Velî'nin mezarı üzerine inşaatı başlayan türbe, Ömer Kethüdâ'nın vefatıyla yarım kalmıştır. Esasen babası Şeyh Şa'ban Velî'nin müridi olan Ömer Kethüdâ, hayatta iken türbe yapımında harcanmak üzere parasından bir miktarını bağış olarak adanmış ve bunu vasiyet etmişti. Ancak katledilmesinden sonra malı hazineye devredildiği için bu vasiyeti yerine getirilememiştir. Bunun üze-

rine ulema, eşraf ve halktan bazıları Ömer Fuadî'ye müracaat ederek “Ömer Kethüdâ'nın adadığı bağışa ve vasiyetine bizler şahidiz. Üstelik elimizde bunu gösteren mühürlü mektubu dahi var. Eğer müsaade ederseniz bu bağışı talep edelim ve yarım kalan türbenin tamamlanmasını sağlayalım.”¹⁴ demişlerdir. Ancak Ömer Fuadî, “Hayır, bizim yolumuzda talep, dava, kimseden rica ve beklenti yoktur. Özellikle Şa'ban Efendi Hazretleri, bütün ömürlerinde kimseden rica ve temennide bulunmamış, dünya hususunda da talep ve davası olmamıştır. Asla hayır ve hasenat için olan bağışlara meyletmemiş, insanî ihtiyaç ve işlerinde ‘Rızk, Allah’a aittir.’¹⁵ deyip Allah’a tevekkül etmişlerdir. Ben de aciz ve kusurlarımla onun yolunun takipçisiyim. Ayrıca bundan önce de biz Ömer Kethüdâ'dan türbe yapmasını rica etmemiştik. Merhum, Allah katından gelen arzusuyla bu işe başlamıştır. Bu sebeple sadece merhumun manevî himmetiyle Allah'a niyaz ederiz ve asla vasiyetini talep etmeyiz.”¹⁶ diyerek gelen talepleri geri çevirmiştir.

TÜRBELERE KANDİL VE MUM YAKILMASI

Allah dostlarının mezarlarının üzerine türbe yapımına karşı çıkan insanlardan bir kısmı, yapılan türbelerde kandil ve mum gibi aydınlatma araçlarının yakılmasına da karşı çıkmışlardır. Bunları yakmanın israf olduğunu ileri sürerek dinimizde bu durumun haram sayıldığını söylemişlerdir. Ömer Fuadî bu tür mesnetsiz ve akli muhakemeden yoksun iddialara cevap vererek şöyle demiştir:

“Kâbe-i Mükerrreme’de, Ravza-i Münevver’e’de, Arabistan’da ve Anadolu’da yapılan büyük camilerin ve mescitlerin çoğunun içinde ve dışında gereğinden fazla yüzlerce ve binlerce ışığın yanması, her asrın din âlimleri ile tarikat ehli tarafından bilinen ve cevaz verilen bir durumdur. Camilerin, mescitlerin, tavaf ve ziyaret yerlerinin aydınlatılması ve buralarda ibadet yapmaya özen gösterilmesi, bu mekanları yüceltmek ve saygı göstermek amacına yöneliktir. İnanmayanlara karşı İslam dininin şiarlarının her yerde güçlü ve yaygın olduğunu göstermek içindir.

¹² Muhammed b. Yezid b. Mâce el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts, Fiten, 8.

¹³ Fuadî, *Türbenâme*, s.154.

¹⁴ Fuadî, *Türbenâme*, s.150.

¹⁵ Hüd, 11/6.

¹⁶ Fuadî, *Türbenâme*, s.150.

Şeyhülislam Ebussuud ile Kadı Beydavî Hazretleri 'Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a iman edenler ... imar ederler...'17 ayet-i kerimesinin tefsirinde, 'Mescitlerin imarı, onları yaygılarla güzelleştirmek (süslemek) ve ışıklarla aydınlatmaktır.' buyurmuşlardır. Yani manevî anlamdaki süsleme ve aydınlatmanın dışında zahirî anlamda süsleme ve aydınlatmaya da işaret edilmiştir. Ayrıca bakanların istenilen güzelliği seyretmeleri için süsleme ve aydınlatmadan maksadın mükemmel olarak yaygı sermek ve ışık yakmak kastedilmiştir. Hz. Ömer, Rasûlullah'ın mescidinde gereğinden fazla kandil yaktırmıştı. Bundan dolayı Hz. Ali 'Allah'ım! Hz. Ömer'in bizim mescidimizi aydınlattığı gibi sen de onun kabrini aydınlat.' diye dua etmiştir.

Türbe yapmak, türbelerde kandil yakmak, türbeleri halı vs. ile döşemek, süslemek, aydınlatmak ve bu işle uğraşanlar, sadece Hz. Peygamber'in Ravza'sına, diğer peygamberler ile evliyanın mezarlarına saygı duymak, oralarda yatanların şan ve şerefleri ile ruhlarını yüceltmek, onurlandırmak ve hürmet etmek için yaparlar. Yapılan işler ve gösterilen çaba da iyi (doğru) niyettendir."18

EVLYADAN İSTİMDAT (MEDET) DİLEME

Ömer Fuadî'nin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla tasavvufa ve mutasavvıflara karşı çıkanlar genel olarak kendilerini ulema sınıfından sayanlar ve onların peşinden giden kendini bilmez cahil kimselelerdir. İşte bunlardan bir grup, türbelerde kurban keserek ve mum yakarak hayatta olan veya ölmüş insanlardan yardım dilemenin (istimdatın) dinimizde caiz olmadığını iddia etmiştir. Böyle diyen insanlara göre her işte ve her durumda yardım sadece Allah Teala'dan istenir. Bunun aksi yani insanlardan yardım dilemek, kafirlerin yaptıklarına benzer. Zira kafirler, mezarlara ve putlara taparlar, Allah ile kendileri arasında onları aracı kabul ederler. Müslümanların da böyle yapmaları, kafirlere benzer bir davranış biçimidir ve şirkettir. Ömer Fuadî bu tür iddiaların sahiplerine şöyle cevap vermektedir:

"Âlimlerden bazıları ve âlim sıfatıyla onları taklit eden cahiller, bu iddialarıyla Müslümanlara kötü zanda bulunmuş ve büyük iftira atmış, Allah'a karşı günah işlemişlerdir. Bunların ilim ve irfanlarında hikmet ve güç olmadığı gibi kalp ve akıllarında da nur yoktur. Hak ile batılı yani Müslümanların davranışları ile kafirlerin davranışlarını birbirinden ayırt etmemişlerdir. Kendi batıl zanlarına ve durgun akıllarına tabi olduklarından kafirlerin niyet ve inançlarını gerçek olarak teşhis etmemişlerdir. Zira kafirlerin rahip mezar ve putlarına tapmaları, ibadet maksadıyladır. İbadetlerinde Allah'a şirk koştukları için kafir ve müşrik olmuşlardır. Fakat Müslümanlardan ve tevhit ehlinen ihtiyaç sahibi olanlar ile istimdat edenler, Hak Teala'ya ettikleri dua ve niyazlarda, Allah'ın evliyasına ve onların mezarlarına ibadet etmemişlerdir. Bu sebeple Allah'a ortak koşmamışlardır. Müslümanlar, ihtiyaçlarının kabulü ve isteklerinin yerine gelmesi için şefaet ve yardım talep etmektedir. Zahirî ve batınî bütün hususlarda şefaet kapısı açıktır. Mümini doğruluk üzerine kabul etmek, Müslümanca ve muvahhitçe bir tavır iken onu küfür ve şirkle ilişkilendirmek, büyük bir hatadır."19

EVLYÂNIN BU ÂLEME ETKİSİ

Tarih boyunca her dönem tartışılan konulardan biri de, öte dünyaya gidenlerin bu âlemlerle bağlarının kopup kopmadığı meselesidir. Son ilahî dinin mensubu Müslümanlar da bu konuda tam bir fikir birliğine varmamış, çeşitli bakış açılarından farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Müslümanlardan bir kısmı, ölen insanların bu âlemlerle ilgilerinin olabileceğini düşünenleri dinden çıkmakla suçlayacak kadar oldukça sert ve katı tavırlar sergilemişlerdir. Özellikle tasavvuf ehlinin manevî hayatı önemsemelerinden ve mana âlemine sıklıkla vurgu yapmalarından hareketle bu kesime karşı ciddi eleştirilerin doğmasına ve karşı tavır alınmasına sebep olmuştur.

XVII. yüzyılda yaşayan Ömer Fuadî'nin ele aldığı ve uzun uzun cevap verdiği konuların başında, evliyanın veya ölen insanların bu dünyaya bir etkilerinin olup olmadığı meselesidir. Bu durum, o

¹⁷ Tevbe, 9/18.

¹⁸ Fuadî, *Türbenâme*, ss.156-157.

¹⁹ Fuadî, *Türbenâme*, ss.157-158.

dönemde tasavvufa ve tasavvuf ehline karşı çıkanların bu konuyu bir eleştiri olarak yönelttiğini göstermektedir. Ömer Fuadî'ye göre bazı âlimler ve onların peşinden giden kendini bilmez cahiller, Allah dostlarının manevî varlığını ve onların ruhanîyetlerinin cisimler âlemiyle ilgilerini ve etkilerini inkar etmektedir. Bunlardan bazıları, böyle düşünen tasavvuf ehlinin dinden çıktığını açıkça söylemiştir. Bazıları da, bu kadar ileri gitmese de evliyânın bizim gibi salih ve âbid insanlar olduğunu, öldükten sonra yokluk âlemine vardıklarını söylemiştir. Onları ziyaret edenlere faydalarının olmadığını, özellikle Aşere-i Mübeşşere'den başka kimsenin imanla gidip gitmediğinin bilinmeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu sebeple faydalarının ancak kendilerine olabileceğini belirtmişlerdir. Fuadî, temsil ettiği bir kesim hakkında bu kadar ağır ve sert ithamlarda bulunanlara şu cevapları vermiştir:

“İman ehli için ‘ilhad (dinden çıkma)’ tabirini kullananlar, sergiledikleri hoşgörüsüzlükle kendileri aynı duruma düşmüşlerdir. Ayrıca Müslümanlar, Aşere-i Mübeşşere'den başkasının imanla gitmeyeceğine hükmetmezler. Aşağıda ele aldığımız meseleler onlara verilecek cevapların delili niteliğindedir.²⁰

Ölüler, hayatta olanlardan kendilerini ziyaret edenleri tanır, uzakta dahi olsa kendilerini ziyaret edenlerin seslerinin duyarlar, kendilerine verilen selamı alırlar. İbn Abbas (ra)'dan gelen rivayette Peygamberimizin (sav) şöyle buyurduğu bildirilmiştir: ‘Bir kimse sağlığında tanıyıp bildiği bir mümin kardeşinin kabrine uğrar ve ona selam verirse mezardaki kişi onu tanır ve selamını alır. Eğer tanımadığı bir kimsenin kabrine uğrar ve ona selam verirse mezardaki sadece selamını alır.’²¹

Ebu Hureyre (ra)'dan gelen başka bir rivayet ise şöyledir: ‘Ebu Zer (ra), Rasûlullah (sav) Efendimize dedi ki, ‘Ya Rasûlallah! Ölüler (mezar) yolunun üzerindedir. Onlara uğradığım zaman

söyleyeceğim her hangi bir söz var mı?’ Rasûlullah şöyle buyurdu: ‘Ya Eba Zer! Deki, es-Selamu aleykum ey bu kabirde yatan Müslümanlar! Siz bizden önce geldiniz, biz de sizi takip edeceğiz, inşallah sizlere kavuşacağız.’²²

Ölen insanlar birbirlerini ziyaret ederler. Mesela ölen karı-kocalar uzakta olsalar bile birbirini ziyaret edip görüşürler. Bu durum sadece kabir ehline mahsus değildir. Ruhlar da bunu yapar. Ancak ruhlar azap ve nimet görenler olmak üzere iki kısımdır. Azap gören ruh, ziyaret ve görüşmeden kaynaklanan azapla meşgul olur. Nimet gören ruh ise dünyada olduğu gibi görüşmelerden, ziyaretten ve hatırlamaktan men edilmemiştir. Bütün ruhlar, kendileri gibi ameli olan arkadaşlarıyla beraberdir. Peygamber Efendimizin ruhu ‘Refik-i A'lâ (Yüce Arkadaş) ile beraberdir. Bu konuda pek çok delil vardır:

Cenab-ı Allah, kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor: ‘Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarında bulunduğu peygamberler, siddikler, şehitler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.’²³ Bu beraberlik dünyada, berzah (öldükten sonra hesap gününe kadar olan âlem, kabir âlemi) âleminde ve cehennemde olur. Bu üç devrede ‘Kişi sevdiğiyle beraberdir.’²⁴

Ebu Katâde (ra), Rasûlullah (sav)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ‘Biriniz kardeşini kefenlediği zaman kefenini güzel yapsın.’²⁵ Çünkü onlar kabirlerinde birbirlerini ziyaret ederler.²⁶ Kefenin güzel yapılmasından maksat, onların kabirlerinde birbirlerini ziyaret etmelerinden dolayıdır.

Ölenler, hayatta olan insanların kendilerini ziyaret etmelerinden dolayı hoşnut olur ve sevinirler. Ziyarete gelmeyenlere de sitem ederler. Hz. Aişe

²² Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî b. el-Haccâc el-Müslim, *Sahîhu Müslim*, Beyrut: Dâru'l-kalem, 1987, Cenâiz, 35; Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiu's-sahîh*, Beyrut: 1987, Cenâiz, 59; İbn Mâce, Cenâiz, 36.

²³ Nisa, 4/69.

²⁴ İsmail b. İbrahim Buhârî, *Sahîhu'l-buhârî*, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts., Edeb, 96; Müslim, Birr, 165; Tirmizî, Zühd, 50.

²⁵ Müslim, Cenâiz 49; Süleyman b. el-Eş'as Ebu Dâvud, *Sünenü Ebi Dâvud*, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts., Cenâiz 34.

²⁶ Ebu'l-Fadl Abdurrahman Celaleddin b. Ebi Bekr es-Suyutî, *Şerhu Süneni'n-nesâi*, Beyrut: 1986, c.IV, s.34.

²⁰ Ömer Fuadî, bu meseleleri eş-Şeyh el-İmamü'l-evhadi Necmuddin Muhammed el-Gayti eş-Şafi adlı hadis âliminin ‘el-Ecivbetu's-sedide ala'l-es-ileti'l-adide’ isimindeki eserinden aldığını kaydetmektedir. Bkz. Fuadî, *Türbenâme*, s.159.

²¹ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, çev: Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1986, c.IV, s.475.

(rha)'nın Hz. Peygamber'den şu hadisi rivayet ettiği nakledilmiştir: 'Kim kardeşinin kabrini ziyaret eder ve başında oturursa kalkıncaya kadar kabirdeki kişi ondan hoşnut olur ve selamını alır.'²⁷

Ölenlerin ruhu, yaşayanların evlerine gelir, onların yaptıklarını bilir ve kötü şeylerden üzüntü duyar. Ölüler yaşayanların yaptıklarını bilirler, iyiliklerinden dolayı sevinir ve mutlu olurlar, kötülüklerinden dolayı üzüntü duyarlar. Ölüler, yaşayanların halini bazen gelerek bazen de kendilerinden sonra ölenlere sorarak bilirler. Bu konuda Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: 'Yaptıklarınız ölümlere sunulur. Yapılanlarda iyilik gördüklerinde sevinirler, kötülük gördüklerinde ise 'Allah'ım! Bu kötülükleri onlardan geri çevir, derler.'²⁸

Yukarıdaki cevaplarda zikredilen nebevî deliller bu anlamda açık olduğu gibi inkar edenlere de yeterli bir cevap olmuştur.

Ayrıca sultanların hocası ve milletin müftüsü Şeyhulislam Molla Sadeddin (1008/1599)'e, 'Ulemeden olan Zeyd, evliya, ulema, salih kimselerin kabrini ziyaret edene kesin olarak fayda yoktur, dese adı geçen Zeyd'e dinen ne gerekir?' diye sorulmuştur. Molla Sadeddin soruya karşılık, 'el-Cevap, tövbe ve istiğfar gerekir.' demiştir. Buna göre böyle insanların kabirlerini ziyaret etmenin caiz olduğunu bilmek gerekir. Bunun inkar edilmesi, kötülüğün, cehaletin ve doğruluktan sapmanın ortaya çıkması demektir.

Zikrolunan hadisi şerifler göstermektedir ki sadece Peygamberler, evliyalar veya havasın kabirleri değil, bunların dışında bütün Müslümanların kabirleri de ziyaret edilebilir. Zira müminlerden kemal derecede iman, irfan ve hal sahibi olan Allah dostlarının bulunduğu şüphe edilmemelidir.

Şüphesiz kemal derecede imanı olan, dini konularda salih amelle ve tarikatta da ihlas ve âdâbla seyr ü sülükünü tamamlayan kimse, maddî ve manevî keşif sahibi olabilir. İşte o zaman mülk âleminde melekût (melekler) âlemine, melekût âlemin-

den ceberût (ruhlar) âlemine, ceberût âleminden lâhût (ilahî) âleme erer. İşaretlerin (rumuzun) tecellisinden fiillerin tecellisine, fiillerin tecellisinden sıfatların tecellisine, sıfatların tecellisinden zâtın tecellisine vasil olur. Böylece irşad alıp hallerini tamamlayan iyi (kâmil) insanlar, Cenab-ı Hakk'ın izniyle güçlü keşif ve kerametle âlemlerin hallerini bilebilir ve sırlarına vakıf olabilirler.

Eğer bir kimse bu durumu inkar ederse iki yönden ehli sünnet ve'l-cemaatten olmadığına açıkça hükmedilir: Eğer bu inkarı bilmeden yapmışsa cehaletinden dolayı insana apaçık düşman olan şeytanın avlanma sebebi olan nefsi emmarenin avı olmuştur. Eğer bu inkarı bilerek yapmışsa o zaman da Nebilerin Sultanı'nın evliyanın kerameti hakkında, 'Müminin firasetinden (anlayışından) sakının. Çünkü o Allah'ın nuruyla bakar.'²⁹ buyruğuna ve özellikle 'Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın.'³⁰ hadis-i şerifi gereğince sıfatların tecellisini tamamlamış, nazarları Rahmanî, ilimleri Rabbanî olan Allah dostlarını inkar etmiş sayılır. Oysa bunu inkara imkan yoktur.

Elbette ki gaflet perdesine yenilip gurura kapılan, cehalet örtüsüyle kapanan kimse, açık ve gizli olarak iç âlemde kendi nefsinin halini bilmediği gibi, dış âlemde ve özellikle ruh âleminde başkasının haline vakıf olmasının hiç imkanı yoktur.'³¹

SONUÇ

Tasavvuf tarihi boyunca tasavvufa ve tasavvuf ehline karşı çıkanlar ve eleştirenler her zaman var olmuştur. Anadolu'nun Müslümanlaşmasında önemli ve büyük bir etkiye sahip olan sufler, bu topraklar üzerinde de itirazlarla karşılaşmışlardır. Kendilerine karşı çıkanlara sözlü savunma yapanların yanında zamanla yazılı savunma yapan mutasavvıflar da çıkmıştır. Nitekim XVII. yüzyılda yaşamış ve Şa'baniye Tarikatı'nın temsilcilerinden ve tarikatın büyük kitlelere yayılmasında önemli etkisi olan Ömer Fuadî, yazdığı Türbenâme adlı bir risaleyle tasavvuf karşıtlarına cevaplar vermiştir.

²⁷ Şehrdâr b. Şûriye ed-Deylemî, *Müsnedü'l-firdevsu'l-ahbâr*, Beyrut: 1987, hadis no:6460 Ali el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, Beyrut: 1985, hadis no:42601.

²⁸ İbn Kayyım el-Cezvî, *er-Râh*, Beyrut: 1975, s.7.

²⁹ Buharî, *Tevhid*, 63; Tirmizî, *Tefsir*, 15.

³⁰ Ebu Muhammed Zekiyüddin Abdülazim b. Abdillâh el Münziri, *et-Terğîb ve't-terhîb*, Mısır: 1954, c.IV, s.185.

³¹ Fuadî, *Türbenâme*, ss.158-164.

Ömer Fuadî'nin yaşadığı dönemde karşılaştığı eleştiriler, esasen günümüzde de hala varlığını devam ettiren eleştirilerle benzerlik arz etmektedir. Bu sebeple çalışma konusu yaptığımız Türbenâme risalesinin bu kısmı, gerek XVII. yüzyılın sosyo-kültür ve düşünce hayatını anlamak ve öğrenmek gerekse arada geçen yaklaşık dört asırlık süreç içerisinde günümüze yansımaları değerlendirmek açısından oldukça dikkat çekicidir. Yaşadığı dönemde önemli bir ekolün temsilcisi konumundaki bir mutasavvıfın karşılaştığı eleştirilerin ve bu eleştirilere verdiği cevapların bilinmesi, tasavvuf tarihi bakımından da yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Mevsuk belgeler göstermiştir ki tarihin her döneminde cehalet ve taassup; hakikatin, doğrunun, ilmî gerçeklerin ve akl-ı selimin önündeki en büyük handikap olmuştur. Ömer Fuadî'nin de yaşadığı dönemde karşılaştığı meseleler, cehalet ve taassubun bir ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık Ömer Fuadî, irfanın zevkine varmış kâmil bir insan tavrıyla oldukça düşük seviyedeki eleştirilere sükûnet ve olgunlukla, kolay anlaşılır bir üslup düzeyinde karşılık vermiştir.

Ömer Fuadî, tasavvuf karşıtlarının eleştirisi ve iddialarını ele alırken öncelikle akla ve mantığa uygunluk bakımından değerlendirmiş, daha sonra başta Kur'an-ı Kerim ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadisleri olmak üzere nakli deliller ile Müslümanların sahip olduğu birikim ve tecrübelerle karşılık vermiştir. Ayrıca bu tür itirazlarda bulunan kesimlerin genel olarak tasavvuf ve tasavvuf ehli hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığını, özellikle nefislerini tezkiye, kalplerini tasfiye edip manevî dereceler kat edenlerin hallerini anlayamayan bir kesim olduğunu vurgulamıştır.

Türbenâme risalesi, XVII. yüzyıl Anadolu (Kastamonu) toprakları üzerinde ve belli bir mutasavvıfın (Şeyh Şa'ban Velî) türbesinin inşaatı sırasında yaşanan olaylar ile o sırada yapılan eleştiriler üzerine, aynı ekolü temsil eden bir şeyh (Ömer Fuadî) tarafından yazılmış olsa da, esasen meseleler genel ve tasavvufî bir bakış açısından ele alınıp değerlendirilmiştir.

Türbenâme risalesi, XVII. yüzyıl Anadolu (Kastamonu) toprakları üzerinde ve belli bir mutasavvıfın (Şeyh Şa'ban Velî) türbesinin inşaatı sırasında yaşanan olaylar ile o sırada yapılan eleştiriler üzerine, aynı ekolü temsil eden bir şeyh (Ömer Fuadî) tarafından yazılmış olsa da, esasen meseleler genel ve tasavvufî bir bakış açısından ele alınıp değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ali el-Müttakî el-Hindî, Kenzül-ummâl, Beyrut 1985.
- Arslan, Ahmet Turan, İmam Birgivi Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri, İstanbul: Seha Neşriyat, 1992.
- Aşkar, Mustafa, Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Bandırmalızâde Ahmed Münib, Mir'âtu't-turuk, Der-saadet, İstanbul 1306.
- Buhari, İsmail b. İbrahim, Sahîhu'l-Buhârî, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, Tıbbıbasım, Ankara: Bizim Büro, 2000.
- Deylemî, Şehrdâr b. Şûriye, Müsnedü'l-firdevsu'l-ahbâr, Beyrut: 1987.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as, Sünenü Ebî Dâvud, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, İhyâu ulûmî'd-dîn, çev: Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1986.
- Hüseyn Vassâf, Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr fi Şerh-i Esmâr-ı Esrâr, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, no:2309.
- İbn Kayyim el-Cezvî, er-Rûh, Beyrut: 1975.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, Sünenü İbn Mâce, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Münziri, Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdillâh, et-Terğîb ve't-terhîb, Mısır: 1954.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî b. el-Haccâc, Sahîhu Müslim, Beyrut: Dâru'l-kalem, 1987.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "İbn Kemal'in Yaşadığı XV-XVI. Asırlar Türkiye'sinde İlim ve Fikir Hayatı", (Şeyhülislam İbn Kemal Sempozyumu Tebliğ-leri içerisinde), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1986, ss.31-38.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış; Kadızâdeliler Hareketi", Türk Kültürü Araştırmaları, XVI-XVII, 1-2 (1979-1983), 1983, ss.208-225.
- Ömer Fuadî, Menâkıb-ı Şerif Pîr-i Halvetî Hazretî Şa'bân-ı Velî, Kastamonu 1294.
- Sadık Vıcdanî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye, Evkâf-ı İlmiyye Matbaası, İstanbul 1338-1341.
- Suyutî, Ebu'l-Fadl Abdurrahman Celaeddin b. Ebi Bekr, Şerhu Süneni'n-nesâî, Beyrut: 1986.
- Tirmizi, Muhammed b. İsa, el-Câmiu's-sahîh, Beyrut: 1987.
- Yazar, İlyas, "Ömer Fuadî", DİA, c.XXXIV, ss.61-63.